

Kodikologie její cíle a metody

(Hlaváček, Úvod, s. 7-12)

Než se pustíme do studia témat obsažených v tomto kurzu, je zapotřebí si uvědomit, co to kodikologie je, jaké má cíle, jaké jsou její metody, jaký má vztah k ostatním disciplínám. Těmito otázkami se v našem prostředí zabývali především Ivan Hlaváček a Jiří Pražák.

Definice:

Kodikologie je pomocná věda historická, která studuje rukopisy neúřední povahy, t.j. literárního charakteru v nejširším slova smyslu, jako hmotné produkty ve všech jejich souvislostech. Klade důraz na zjištění jejich vlastností a znaků vnitřních a vnějších a pokouší se je postihnout ve všech aspektech, t.j. zejména v procesu jejich vzniku a v jejich funkci i v dalším sekundárním a často proměnlivém působení a uplatnění, aby je bylo možno zařadit v příslušných vztazích do kulturního vývoje společnosti. Kodikologie se snaží zodpovědět dvě základní otázky: jak a proč rukopis vznikl.

Kodikologii členíme podle kulturních okruhů lišících se písmem, např. na kodikologii latinskou, řeckou, hebrejskou, arabskou. V našem prostředí vzhledem k užívání latinského písma zkoumáme, jak bylo řečeno výše, kodikologii latinskou.

Úkoly kodikologie: Kodikologie má podávat všestranný rozbor literárních kodexů jako hmotných artefaktů, a to ve všech jejich aspektech a spojitostech, aby je bylo možné zařadit do kulturního vývoje společnosti. Je přitom nutné sledovat kodex nejen v době jeho vzniku, ale i jeho sekundární funkci, protože jeho úloha se v době jeho užívání leckdy měnila. To vše má vést k hlavnímu úkolu kodikologie: sledovat dějiny rukopisné knihy.

Základní kodikologickou metodou je komparace. Je proto zapotřebí vytvoření materiálové základny podle stanovených pravidel popsaných rukopisů, která umožňuje rozbor skupin rukopisů, ať již sdružených podle obsahové stránky, podle formy či podle provenience. Kodikologie je chápána jako medievistická disciplína: studuje samozřejmě i novější rukopisy, ale kodikologický materiál byl díky vzniku knihtisku nahrazen tištěnou knihou a rukopisně byly šířeny jen některé nové skupiny knih a jednotliviny.

Kodikologie je tedy pomocná věda historická, která má ale velmi úzký vztah k filologii, a protože se v našem prostředí zabýváme především latinskou kodikologií, pak je to vztah k filologii středolatinšské. (Někdy bývá přímo kladena na pomezí historicko-filologické.) V rámci pomocných věd historických má nejbližší k paleografii, diplomatice a epigrafice. Vztah k paleografii je dán především historickými důvody, protože v minulosti byla kodikologie s paleografií spojována. Paleografie se totiž v dřívější době zaměřovala především na knižní písmo a spolu s ním se zabývala i výzkumem rukopisné knihy. V dnešní době je však paleografie chápána jako univerzální věda o písmu a jeho vývoji, a tak se z ní témata kodikologická vydělila a konstituovala se v samostatnou disciplínu. Proto je nutné akcentovat vztah kodikologie a těch pomocných věd historických, které se věnují studiu písemných památek. Nejhlubší je tedy vztah kodikologie a diplomatiky: Diplomatika studuje listiny (i jiný materiál) v celistvosti, nespokojuje se s popisem jejich jednotlivých znaků, kodikologie studuje rukopisnou knihu jako celek, jehož jednotlivé části spojuje do organických souvislostí. Za svůj přední úkol považuje diplomatika osvětlení vzniku listiny, přičemž tento vznik chápe v nejširším významu jako soubor činností, dějů a vztahů, které vyhotovení listiny podmiňují a provázejí. Podobně jde kodikologii o vznik rukopisu. Zjišťuje dobu, prostředí vzniku, pokouší se zjistit osoby a instituce, které se na něm podílely, zjišťuje pohyby k napsání knihy a její osudy. Diplomatie i kodikologii jde o zařazení písemnosti do prostředí genetických vztahů. Diplomatie zajímá další osud listiny jako právně platného svědectví. Kodikologie se zabývá pozdějšími osudy kodexu: zkoumá pozdější poznámky,

přípisky, vlastnické záznamy, jde jí o poznání funkce rukopisů. Diplomatika zkoumá listiny jako produkty kancelářů, kodikologie zkoumá rukopisy jako produkty písařských dílen. Analýza diplomatických a kodikologických produktů napomáhá k rekonstrukci chodu kanceláře i skriptoria. Nejvíce se blíží kodikologie metodou i jednotlivými postupy diplomatickému zkoumání úředních knih, přičemž některé knižní památky jsou současně památkami literárními i úředními (např. formulářové sbírky), a tak jsou předmětem bádání obou disciplín.

Vztah k dalším vědám: Vzhledem k širokému záběru knižní kultury mezi vědy, které slouží kodikologii jako pomocné, řadíme filologii a dějiny literatury, teologii, právní historii, dějiny filozofie, dějiny lékařství, muzikologii, dějiny umění, kulturní historii, dějiny dochování textů, dějiny knihoven (zejména pro středověké období).

Doplňující literatura:

- Pražák, Jiří: Kodikologie, její postavení, metoda a úkoly. Studie o rukopisech 13, 1974, s. 3-17.
- Pražák, Jiří: K pojetí kodikologie. Studie o rukopisech 19, 1980, s. 123-141.